«Το έξυπνο κινητό είναι ένα εργαλείο κυριάρχησης. Λειτουργεί σαν προσευχητάρι» (Byung-Chul Han)

Categories : ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Date : 12 Ιανουαρίου, 2022

Στην αποκλειστική αυτήν συνέντευξη στην El País, ο νοτιο-κορεάτης φιλόσοφος συζητά για την **ψηφιακή υποδούλωση**, την εξαφάνιση του τελετουργικού και τι αποκαλύπτει για την κοινωνία το «Squid Game».

Του Sergio C. Fanjul, Πηγή: english.elpais.com *(15-10-2021)*

Ο υλικός κόσμος των ατόμων και των μορίων, των πραγμάτων που μπορούμε να αγγίξουμε και να μυρίσουμε αποσυντίθεται σε έναν κόσμο των μη-πραγμάτων, σύμφωνα με τον νοτιοκορεατικής καταγωγής Ελβετο-γερμανό φιλόσοφο Byung-Chul Han. Συνεχίζουμε να επιθυμούμε αυτά τα μη-πράγματα, ακόμη και να τα αγοράζουμε και να τα πουλάμε, λέει ο Han. Αυτά συνεχίζουν να μας επηρεάζουν. Ενώ ο ψηφιακός κόσμος αναμειγνύεται όλο και περισσότερο με ό,τι ακόμη θεωρούμε ως τον "πραγματικό" κόσμο, η ύπαρξή μας είναι ακόμη ακαθόριστη και φευγαλέα, πιστεύει. Ο στοχαστής με μεγάλες πωλήσεις βιβλίων του, για τον οποίο κάποιες φορές γίνεται λόγος ως "ροκ σταρ φιλόσοφος", ακόμη αναλύει σχολαστικά την αναστάτωση που παράγει ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός.

Με το συνδυασμό ρητών από μεγάλους φιλοσόφους και στοιχείων από την λαϊκή κουλτούρα, το πρόσφατο βιβλίο του Han, *Undinge* (ή Μη πράγματα), που δεν έχει εκδοθεί ακόμη στα αγγλικά, αναλύει την "εξουθενωμένη μας κοινωνία", στην οποία ζούμε εξαντλημένοι και με κατάθλιψη, από τις αναπόδραστες απαιτήσεις της ύπαρξης. Επίσης έχει σκεφτεί για τα νέα είδη ψυχαγωγίας και "ψυχοπολιτικής", όπου οι πολίτες παραδίδονται πειθήνια στους πειρασμούς του συστήματος, μαζί με την εξαφάνιση του ερωτισμού, την οποία ο Han αποδίδει στις σύγχρονες τάσεις ναρκισσισμού και επιδειξιομανίας.

Ο ναρκισσισμός αυτός είναι βίαιος και ασταμάτητος στα μέσα κοινωνικής

δικτύωσης, πιστεύει, όπου η ψύχωση με τον εαυτό μας κάνει τους υπόλοιπους να εξαφανίζονται, και ο κόσμος γίνεται μια απλή δική μας αντανάκλαση ως ατόμων. Ο φιλόσοφος προσπαθεί να ανακτήσει την ευχάριστη επαφή με την καθημερινή ζωή -είναι γνωστός για το ενδιαφέρον του για την κηπουρική, το να φτιάχνει μόνος του χειροποίητα πράγματα και να κάθεται σιωπηλά. Απελπίζεται με "την εξαφάνιση των τελετουργικών", η οποία επίσης κάνει ολόκληρες κοινότητες να εξαφανίζονται μαζί με αυτά. Γινόμαστε χαμένες ατομικότητες, σε άρρωστες και σκληρές κοινωνίες.

Ο Byung-Chul Han έδωσε τη συνέντευξη αυτή στην El País μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στα γερμανικά, η οποία κατόπιν μεταφράστηκε και υπέστη επιμέλεια χάριν σαφήνειας.

Πώς είναι δυνατό το γεγονός ότι, σε έναν κόσμο εμμονικό με την υπερ-παραγωγή και την υπερκατανάλωση, την ίδια στιγμή τα αντικείμενα εξαφανίζονται και κινούμαστε προς έναν κόσμο μη-πραγμάτων;

Υπάρχει, χωρίς αμφιβολία, ένας υπερπληθωρισμός αντικειμένων, με την έννοια ότι βρίσκονται παντού. Ωστόσο, αυτά είναι αντικείμενα μιας χρήσης με τα οποία δεν μπορούμε να έχουμε πραγματικούς δεσμούς. Σήμερα είμαστε εμμονικοί όχι με τα πράγματα, αλλά με την πληροφορία και τα δεδομένα, δηλαδή, με μη-πράγματα. Σήμερα είμαστε πληροφοριομανιακοί. Έχουμε ακόμη και την έννοια των "δεδομενοσέξουαλ" [άνθρωποι που εμμονικά συλλέγουν και μοιράζονται πληροφορίες για την προσωπική τους ζωή].

Στον κόσμο αυτόν τον οποίο περιγράφετε, έναν κόσμο υπερκατανάλωσης όπου οι σχέσεις έχουν χαθεί, γιατί είναι σημαντικό να έχουμε αντικείμενα που αγαπάμε, και να έχουμε τελετουργικά;

Αυτά τα πράγματα είναι μια δομή υποστήριξης που παρέχει ηρεμία στη ζωή. Σήμερα, αυτό αποκρύβεται από την πληροφορία. Το κινητό δεν είναι ένα πράγμα. Παράγει και επεξεργάζεται πληροφορία, και η πληροφορία μας παρέχει το αντίθετο της ηρεμίας. Ζει από το ερέθισμα της έκπληξης, και από το να μας βυθίζει σε έναν ανεμοστρόβιλο ειδήσεων. Τα τελετουργικά παρέχουν κάποια σταθερότητα στη ζωή. Η πανδημία κατέστρεψε αυτές τις προσωρινές δομές. Σκεφτείτε την τηλεργασία. Όταν ο χρόνος απωλέσει τη διάρθρωσή του, η κατάθλιψη εδραιώνεται.

Το βιβλίο σας λέει ότι σε έναν ψηφιακό κόσμο θα γίνουμε "homo ludens" (άνθρωπος που παίζει), και θα επικεντρωθούμε στο παιχνίδι παρά στη δουλειά. Αλλά δεδομένης της αβεβαιότητας στην αγορά εργασίας, θα είμαστε όλοι ικανοί να έχουμε πρόσβαση στον τρόπο αυτόν ζωής;

Έχω κάνει λόγο για την ψηφιακή ανεργία. Η ψηφιοποίηση θα οδηγήσει σε μαζική ανεργία, και αυτό θα σημάνει ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα στο μέλλον. Θα συνίσταται το μέλλον των ανθρώπων από το βασικό εισόδημα και παιχνίδια σε υπολογιστές; Αυτό είναι μια αποθαρρυντική προοπτική. Στο *Panem et circenses* [ή Άρτο και Θεάματα], ο [Ρωμαίος ποιητής] Ιουβενάλης κάνει λόγο για την ρωμαϊκή κοινωνία όπου η πολιτική πράξη είναι αδύνατη. Οι άνθρωποι μένουν ευτυχισμένοι με δωρεάν τροφή και διασκέδαση. Η πλήρης κυριαρχία επέρχεται όταν η κοινωνία ασχολείται μόνο με τα παιχνίδια. Το πρόσφατο σόου στο κορεατικό Νέτφλιξ *Squid Game* δείχνει προς την κατεύθυνση αυτήν.

Με ποιον τρόπο;

[Στη σειρά] οι ρόλοι έχουν χρέη και συμφωνούν να παίξουν στο φονικό αυτό παιχνίδι που τους υπόσχεται τεράστια κέρδη. Το *Squid Game* εκπροσωπεί ένα κεντρικό στοιχείο του καπιταλισμού σε μια ακραία εκδοχή. [Ο Γερμανός φιλόσοφος] Walter Benjamin είπε ότι ο καπιταλισμός αντιστοιχεί στην πρώτη περίπτωση μιας λατρείας που δεν είναι θυσιαστική αλλά μας προσθέτει χρέη. Στις απαρχές της ψηφιοποίησης, οι άνθρωποι ονειρεύονταν ότι η δουλειά θα αντικατασταθεί από το παιχνίδι. Στην πραγματικότητα, ο ψηφιακός καπιταλισμός εκμεταλλεύεται την ανθρώπινη παρόρμηση για παιχνίδι. Σκεφτείτε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, που σκόπιμα ενσωματώνουν παιχνιδιάρικα στοιχεία για να προκαλέσουν εθισμό στους χρήστες.

Πράγματι, τα κινητά μάς υποσχέθηκαν μια κάποια ελευθερία… Αλλά δεν είμαστε στην πραγματικότητα φυλακισμένοι από αυτά;

Το έξυπνο κινητό τηλέφωνο σήμερα είναι είτε ένας ψηφιακός τόπος εργασίας είτε ένα ψηφιακό εξομολογητήριο. Κάθε συσκευή, και κάθε τεχνική κυριάρχησης, γεννά τοτέμ που χρησιμοποιούνται για την υποταγή. Με αυτόν τον τρόπο η κυριάρχηση ενδυναμώνεται. Το κινητό είναι το αντικείμενο της λατρείας για την ψηφιακή κυριαρχία. Ως μια συσκευή υποταγής, λειτουργεί ως κομποσκοίνι και ως οι κόμποι του. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε διαρκώς ένα κινητό στα χέρια μας. Το “like” είναι ένα ψηφιακό “αμήν”. Συνεχίζουμε να πάμε για εξομολόγηση. **Αποκαλυπτόμαστε από επιλογή. Αλλά δεν ζητάμε συγχώρεση**: Αντιθέτως, προκαλούμε για προσοχή.

Μερικοί φοβούνται ότι το διαδίκτυο των πραγμάτων μπορεί μια μέρα να σημαίνει ότι τα αντικείμενα θα επαναστατήσουν κατά των ανθρωπίνων όντων.

Όχι ακριβώς. Το έξυπνο σπίτι των διασυνδεδεμένων αντικειμένων αντιστοιχεί σε μια ψηφιακή φυλακή. Το έξυπνο κρεββάτι με αισθητήρες επεκτείνει την επιτήρηση ακόμη και κατά τον ύπνο. Η επιτήρηση επιβάλλεται στην καθημερινή ζωή με αυξανόμενο ρυθμό και κρυφά, ως αν ήταν απλά ένα βολικό πράγμα για να το κάνεις. Τα ψηφιακά πράγματα αποδεικνύεται ότι είναι αποτελεσματικοί πληροφοριοδότες που συνεχώς μας παρακολουθούν και μας ελέγχουν.

Έχετε περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο η εργασία γίνεται όλο και περισσότερο ένα παιχνίδι, και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, παραδόξως, μας κάνουν να νιώθουμε πιο ελεύθεροι. Ο καπιταλισμός μας εξαπατά. Έχει καταφέρει το σύστημα να κυριαρχήσει σε μας με έναν τρόπο που στην πραγματικότητα μας είναι ευχάριστος;

Μόνο ένα καταπιεστικό καθεστώς προκαλεί την αντίσταση. Αντιθέτως, το νεοφιλελεύθερο καθεστώς, που δεν καταπνίγει την ελευθερία αλλά την εκμεταλλεύεται, δεν αντιμετωπίζει καμιά αντίσταση. Δεν είναι καταπιεστικό, αλλά θελκτικό. Η κυριαρχία ολοκληρώνεται τη στιγμή κατά την οποία αυτοπαρουσιάζεται ως ελευθερία.

Γιατί, παρά την αυξανόμενη αβεβαιότητα και ανισότητα, ο κόσμος της καθημερινότητας στις δυτικές χώρες φαίνεται τόσο όμορφος, "υπερ-σχεδιασμένος" και αισιόδοξος; Γιατί δεν φαίνεται ως μια δυστοπική ή κυβερνοπάνκ ταινία;

Το βιβλίο *1984* του Τζώρτζ Όργουελ έχει πρόσφατα γίνει μπεστ-σέλερ παγκοσμίως. Οι άνθρωποι νοιώθουν ότι κάτι είναι λάθος στην άνετη ψηφιακή κατάστασή μας. Αλλά η κοινωνία μας μοιάζει περισσότερο με τον *Θαυμαστό Νέο Κόσμο* του Aldous Huxley. Στο *1984*, οι άνθρωποι ελέγχονται υπό την απειλή του να υποστούν κακό. Στον *Θαυμαστό Νέο Κόσμο*, ελέγχονται από μια χορηγούμενη ευχαρίστηση. Το κράτος μοιράζει ένα ναρκωτικό που αποκαλείται "soma" ώστε να κάνει όλους να νοιώθουν χαρούμενοι. Αυτό είναι το μέλλον μας.

Λέτε ότι η τεχνητή νοημοσύνη ή τα μαζικά δεδομένα (big data) δεν είναι οι απίστευτες μορφές γνώσης που διαφημίζεται πως είναι, αλλά μάλλον "υποτυπώδεις". Γιατί αυτό;

Τα μεγάλα δεδομένα είναι μόνο μια πολύ πρωτόγονη μορφή γνώσης, συγκεκριμένα η **συσχέτιση**: Εάν συμβεί το Α, τότε θα συμβεί το Β. Δεν υπάρχει κατανόηση. **Η τεχνητή νοημοσύνη δεν σκέφτεται**. Η τεχνητή νοημοσύνη δεν νοιώθει ανατριχίλα.

Ο Γάλλος συγγραφέας και μαθηματικός Μπλαιζ Πασκάλ είπε: "Όλα τα προβλήματα της ανθρωπότητας ξεκινούν από την ανικανότητα του ανθρώπου να καθίσει ήσυχος σε ένα δωμάτιο, μόνος". Ζούμε σε μια λατρεία της παραγωγικότητας, ακόμη και κατά τη διάρκεια αυτού που ονομάζουμε "ελεύθερο" χρόνο. Το ονομάσατε, με μεγάλη επιτυχία, η καμένη κοινωνία. Θα έπρεπε η ανάκτηση του χρόνου μας να καταστεί πολιτική στόχευση;

Η ανθρώπινη ύπαρξη σήμερα είναι **τελείως απορροφημένη από τη δραστηριότητα. Αυτό την καθιστά τελείως εκμεταλλεύσιμη**. Η αδράνεια επανεμφανίζεται στο καπιταλιστικό σύστημα της κυριάρχησης ως μια ενσωμάτωση ενός πράγματος εξωτερικού. Αποκαλείται ελεύθερος χρόνος και χρησιμεύει στην ανάρρωση από την εργασία, είναι συνδεδεμένος με αυτήν. Χρειαζόμαστε μια πολιτική απραξίας. Αυτό θα χρησίμευε στην απελευθέρωση του χρόνου από τις υποχρεώσεις της παραγωγής και στο να καταστήσει εφικτό τον πραγματικά ελεύθερο χρόνο.

Πώς συμβιβάζετε μια κοινωνία που προσπαθεί να μας ομογενοποιήσει με την αυξανόμενη επιθυμία των ανθρώπων να είναι διαφορετικοί από τους άλλους, να είναι κατά κάποιον τρόπο, μοναδικοί;

Όλοι σήμερα θέλουν να είναι γνήσιοι, δηλαδή, διαφορετικοί από τους άλλους. Συνεχώς συγκρίνουμε τον εαυτό μας με τους άλλους. Είναι ακριβώς αυτή η σύγκριση που μας εξομοιώνει όλους μας. Με άλλα λόγια: η υποχρέωση να είσαι γνήσιος οδηγεί στην κόλαση της ομοιότητας.

Χρειαζόμαστε περισσότερη σιωπή, περισσότερη προθυμία να ακούσουμε τους άλλους;

Χρειαζόμαστε να σιωπήσει η πληροφορία. Αλλιώς, τα μυαλά μας θα εκραγούν. Σήμερα, αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο μέσω της πληροφορίας. Με αυτόν

τον τρόπο χάνουμε την εμπειρία του να είμαστε παρόντες. Αποσυνδεόμαστε όλο και περισσότερο από τον κόσμο. Χάνουμε τον κόσμο. Ο κόσμος είναι κάτι περισσότερο από πληροφορίες, και η οθόνη είναι μια ανεπαρκής αναπαράσταση του κόσμου. Περιστρεφόμαστε σε έναν κύκλο γύρω από τον εαυτό μας. Το κινητό τηλέφωνο συνεισφέρει αποφασιστικά σε αυτήν την ανεπαρκή αντίληψη για τον κόσμο. Ένα θεμελιώδες σύμπτωμα της κατάθλιψης είναι η απουσία του κόσμου.

Η κατάθλιψη είναι ένα από τα πιο ανησυχητικά προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουμε σήμερα. Πώς δουλεύει αυτή η "απουσία του κόσμου";

Όταν έχουμε κατάθλιψη χάνουμε τη σχέση μας με τον κόσμο, με τους άλλους. Βουλιάζουμε σε ένα σκόρπιο Εγώ. Πιστεύω ότι **η ψηφιοποίηση και το κινητό μας καθιστούν καταθλιπτικούς**. Υπάρχουν ιστορίες για οδοντιάτρους που λένε ότι οι ασθενείς τους κρατάν σφικτά το κινητό τους όταν η θεραπεία πονάει. Γιατί το κάνουν αυτό; Χάρη στο κινητό, έχω επίγνωση του εαυτού μου. Με βοηθά να είμαι κάποιος που είναι ζωντανός, και υπάρχω. Να γιατί κολλάμε με το κινητό σε περιπτώσεις όπως τη θεραπεία στον οδοντίατρο. Ως παιδί, θυμάμαι που κρατούσα το χέρι της μητέρας μου στο γραφείο του οδοντίατρου. Σήμερα η μητέρα δεν θα δώσει στο παιδί της το χέρι της, αλλά ένα κινητό. Η βοήθεια δεν έρχεται από τους άλλους αλλά από τον εαυτό. Αυτό μας αρρωσταίνει. Πρέπει να ανακτήσουμε το άλλο πρόσωπο.

Σύμφωνα με τον φιλόσοφο Fredric Jameson, είναι ευκολότερο να φανταστούμε το τέλος του κόσμου απ' ό,τι το τέλος του καπιταλισμού. Μπορείτε να φανταστείτε κάποια μορφή μετα-καπιταλισμού, τώρα που φαίνεται να είναι σε παρακμή;

Ο καπιταλισμός πραγματικά ανταποκρίνεται στην ενστικτώδη συγκρότηση του ανθρώπου. Αλλά **ο άνθρωπος δεν είναι μόνο ένα ον με ένστικτα** . Πρέπει να εξημερώσουμε, να εκπολιτίσουμε και να εξανθρωπίσουμε τον καπιταλισμό. Αυτό είναι επίσης πιθανό. Η κοινωνική οικονομία της αγοράς είναι μια απόδειξη γι' αυτό. Αλλά η οικονομία μας εισέρχεται σε μια νέα περίοδο, την εποχή της βιωσιμότητας.

Αποκτήσατε το διδακτορικό σας με αντικείμενο τον Γερμανό φιλόσοφο Μάρτιν Χάιντεγκερ, που διερεύνησε τις πιο αφηρημένες μορφές σκέψης και του οποίου τα κείμενα είναι πολύ δυσνόητα για τον μη ειδικό. Ωστόσο, καταφέρνετε να εφαρμόσετε την αφηρημένη αυτή σκέψη σε ζητήματα τα οποία καθένας μπορεί να βιώσει. Θα έπρεπε η φιλοσοφία να ασχολείται περισσότερο με τον κόσμο όπου ζει η πλειονότητα των ανθρώπων;

[ο Γάλλος φιλόσοφος] Μισέλ Φουκώ ορίζει την φιλοσοφία ως ένα είδος δραστικής δημοσιογραφίας, και θεωρεί τον εαυτό του δημοσιογράφο. Οι φιλόσοφοι θα έπρεπε να ασχολούνται με το σήμερα, με τα παρόντα ζητήματα. Σε αυτό, ακολουθώ τον Φουκώ, και προσπαθώ να ερμηνεύσω το σήμερα στις σκέψεις μου. Αυτές οι σκέψεις είναι ακριβώς αυτό που μας ελευθερώνει.

Μετάφραση: Γ.Τ.

(Πηγή ψηφ. κειμένου: ardin-rixi.gr*)*